

I. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

КОНЦЕПТ-ІЄРАРХІЯ ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ В СУЧАСНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Ольга Породько-Лях

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація

Осуществлен анализ концепта ЗДОРОВИЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ, в результате которого обнаружены структурные особенности этого концепта-иерархии (способность реализовываться посредством других концептов, их компонентов) и функциональные возможности в спортивном дискурсе (способность образовывать концептосистему, соединяться с другими концептами).

Annotation

Conception HEALTHY WAY of LIFE has been analyzed. The analysis has permitted revealing structural features of the conception mentioned, namely, hierarchy (ability to be implemented by means of other conceptions and their constituents) and functional potentials in the athletic discourse (ability to form conceptual system and to communicate with other conceptions).

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Універсальним поняттям, що синтезує всі можливі уявлення про той чи інший предмет у вигляді вербалізованого/невербалізованого змісту, є концепт.

Концепти народжуються у процесі сприйняття світу, вони створюються в актах пізнання, відображають і узагальнюють людський досвід в різних типах діяльності з реальним світом. Започаткувавши думку про концепт як форму репрезентації знань, А. Вежбицька під концептом чи «ключовим словом» розуміє «об'єкт зі світу ідеального, що має ім'я та відбиває культурно зумовлене уявлення людини про дійсність» [1].

У когнітивній теорії це тлумачення концепту конкретизувалося вченими. Згідно з цією теорією, концепт – це ідеальна сутність, яка формується у свідомості людини як глобальна мисленнєва одиниця, що презентує структуровані знання людини про навколишню дійсність [8, 9]; це згусток культури у свідомості людини, що існує в ментальному світі людини не у вигляді понять, а як «пучок уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, які супроводжують слово» (Ю. Степанов) [11]; «ментально-психогенетичний комплекс, що виявляється єдністю знань, уявлень, відчуттів, інтуїції, трансценденції, проявів архетипів-позасвідомого, закріплених за певним знаком» (О. Селіванова) [10] тощо.

Концепт є предметом довготривалого дискурсу в межах різних

парадигм: соціально-побутової, філософської, історичної, медичної, культурної, спортивної. У межах останньої наразі здійснюється часткове вивчення концептуальних структур. Цих питань торкалися І. Кожевникова (2007), Н. Завидівська (2009), Л. Хоружева, В. Шепелюк (2010). Концептуалізація світу за виміром сучасних парадигм дозволяє розкрити сутність, мислення, світобачення, ментальність кожної нації, зокрема українців.

Актуальною проблемою сучасного українського суспільства є здоровий спосіб життя. Те, що означає це поняття і як уявляється воно українцями, які виникають асоціації при цьому сполученні слів, вкладається у зміст концепту.

Дослідженню цього питання у різних напрямках сфери фізичної культури і спорту питому увагу приділяли: В. Платонов [6, 7], М. Дутчак [5], І. Толкунова [12], В. Григор'єв [4], В.П. Поліщук, О.В. Молчанець, Г.В. Коротеєва [3] та інші.

Об'єктом нашого дослідження є базові трактування поняття «здоровий спосіб життя» за сучасним науковим виміром у спортивному дискурсі.

Мета дослідження – з'ясувати структурні особливості та функціональні можливості концепту ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ в сучасному спортивному дискурсі.

Методи дослідження: концептуальний аналіз, зіставно-порівняльний аналіз, аналіз наукової літератури.

Результати дослідження та їх обговорення. Концепт ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ містить смислові ядра сполучених відповідних понять, які концептуалізуються утворюють тріаду. Насамперед, розглянемо компоненти (семи, які беруть участь при створенні асоціативних образів) кожного із ключових понять ЗДОРОВИЙ+СПОСІБ+ЖИТТЯ окремо:

ЗДОРОВИЙ – «відноситься до людини, що народжена здоровою» (здоров'я не можна здобувати починаючи від народження, його можна зміцнювати, укріплювати, повертати на належний рівень. Тому здоров'я асоціюється «із даром Божим». Щодо нездорових людей від природи (народжених із вадами), то в цьому випадку людина спрямовує свої дії, обирає такий спосіб життя, який би привів її до рівня здорових людей. Тому саме для цієї категорії ключовою асоціацією здоров'я є саме правильний («оздоровчий» спосіб життя). За такою диференціацією можемо стверджувати про поділ свідо-

мості суспільства, його ставлення до власного здоров'я, бажання оздоровитися та відповідального значення до цього.

До усталених компонентів смислового концептуального ядра ЗДОРОВИЙ належать словникові семи: «який має здоров'я; протилежний ХВОРОМУ», «неушкоджений, незіпсований, неуражений», «корисний для здоров'я, властивий не хворій людині», «міцної побудови, сильний, дужий» (про людину), «спроможний виконувати якусь роботу», «значний, великий за розміром, обсягом», «який займає великий простір», «правильний, розумний» [2]. Всі ці компоненти є засобом характеристики людини та формують такі асоціативні образи: *образ збереження здоров'я, образ красивої (вродливої) людини, образ мудрого вибору людини* – правильного способу збереження здоров'я, логічного використання органічних ресурсів, які мають зв'язок із концептуальними структурами ХВОРИЙ/НЕЗДОРОВИЙ, ЗДОРОВ'Я, ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я, ОЗДОРОВЛЕННЯ.

СПОСІБ – «певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь; спосіб життя – уклад, характер життя» [2]. Таким чином, *образ способу життя* асоціюється із засобом самореалізації людини, яка залежатиме від її спроможностей та здоров'я. Саме тому під цим образом несвідомо розуміємо комплекс установок, які приведуть у дію планований зміст життя людини. Цей образ є ядром концептуального СПОСІБ ЖИТТЯ.

ЖИТТЯ – «існування всього живого; протилежне поняттю СМЕРТЬ», «стан живого організму в стадії розвитку, зросту», «період існування чого-небудь, вік», «спосіб існування кого-небудь», «жива істота», «прояв фізичних і духовних сил живих істот», «пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот» [2]. Ці компоненти свідчать про образ здорового способу життя та формують асоціативну основу концептам СПОСІБ, СПОСІБ ЖИТТЯ, ЗДОРОВ'Я, ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ, ЛЮДИНА ЗДОРОВА (наділена

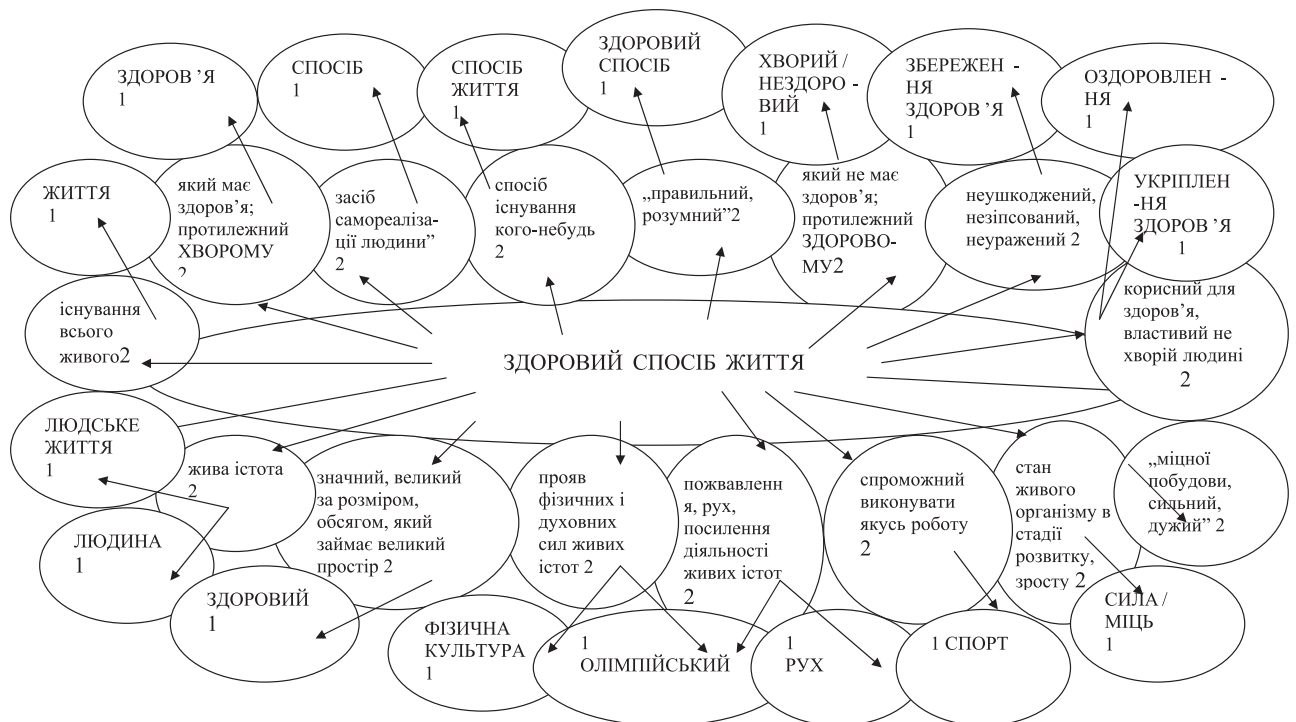

Рис. 1. Структура концепту-ієрархії ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ у сучасному спортивному дискурсі

1-зовнішній рівень (концепти); 2-внутрішній рівень (компоненти)

здоров'ям), ЛЮДСЬКЕ ЖИТТЯ, ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ, РУХ, ОЛІМПІЙСЬКИЙ.

Отже, концепт-ієрархія ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ має вигляд певної системи концептів на зовнішньому рівні при функціонуванні у спортивному дискурсі, а на внутрішньому – взаємозв'язок його смислових компонентів (ключових концептів). Структуру цього концепту представлено на рисунку 1.

Реалізація та вираження основного змісту концепту-ієрархії здійснюється засобом інших концептів, тобто устанавлення взаємозв'язків з їх компонентами (спільними семами).

Внутрішня організація цього концепту має вигляд пучка знань, уявлень, асоціацій, образів (компонентів), які представлені модусами та рівнями (рис.2). Взаємозв'язок медико-біологічного, соціально-економічного, морально-психологічного та фізкультурно-спортивного модусів визначає зміст концепту. Модуси концепту ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ за логіко-поняттєвим інструмента-

рієм містить інформаційні ядра (зазначених вище парадигм).

Взаємозалежність компонентів проявляється на відповідних рівнях, які принципово не можуть належати до якогось одного модусу. Тому наш поділ компонентів на рівні, відповідно, модуси – умовний. Беручи за основу фізкультурно-спортивний модус як інформаційне джерело, взаємозв'язок простежуємо між компонентами таким чином:

- на 8 (генетичні прояви здоров'я/нездоров'я, спосіб життя здорових людей спосіб життя нездорових людей) і 1 (освіта, робота/праця, соціальний статус, суспільство, сім'я, влада, ЗМІ) рівнях – медико-біологічного і соціально-економічного модусів;
- на 2 (умови життя/харчування/екологія, умови праці, кар'єрне зростання, стиль життя, рівень життя, якість життя) і 3 (викорінення шкідливих звичок, моральний спосіб життя, індивідуальний спосіб життя, визначення цілей, цінностей, орієнтацій) рівнях – морально-психологічного і соціально-економічного модусів;

- на 4 (дотримання формули: хочу – можу – буду, сила волі, витривалість, самоідентифікація) і 5 (культура, рекреація, самозахист, омолодження) рівнях – морально-психологічного і фізкультурно-спортивного модусів;

- на 6 (оздоровлення, зміцнення здоров'я, збереження здоров'я, повернення на належний рівень, до рівня здоров'я) і 7 (дотримання гігієни, профілактика захворювань, лікування, використання фармакологічних засобів відновлення) рівнях – фізкультурно-спортивного і медико-біологічного модусів.

Більш помітною є взаємодія компонентів на інших рівнях між модусами, що здійснюється крізь призму обраного смислового центру (модусу). Наприклад, між компонентами на 1 і 5 рівні соціально-економічного та фізкультурно-спортивного модусів спостерігається прямий зв'язок: відношення рекреації і сім'ї, соціального статусу, ЗМІ, що формують цілісну картину здорового способу життя.

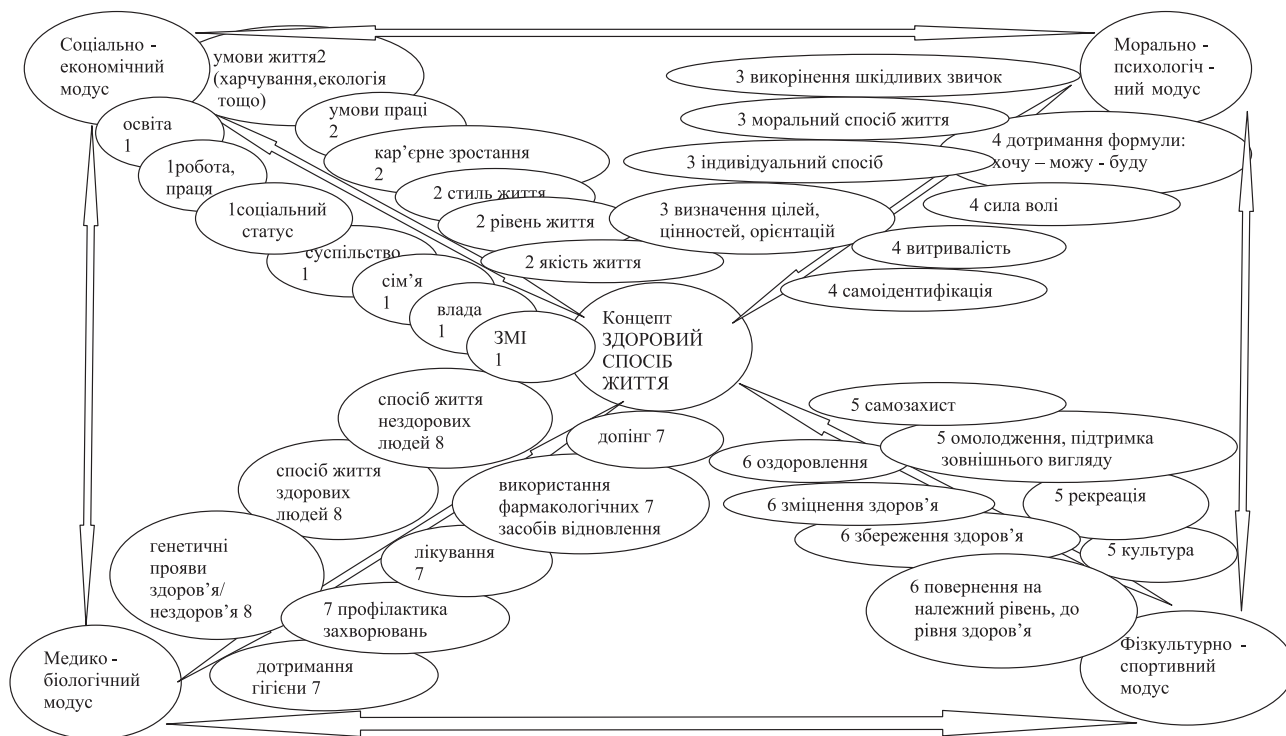

Рис. 2. Модуси, рівні, компоненти сприйняття концепту ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ сучасним українцем.

Отже, внутрішня організація концепту ґрунтується на компонентній структурі в межах різних рівнів та модусів. Оскільки предметом нашого дослідження є спортивний дискурс, цей взаємозв'язок компонентів свідчить про нерозривність сприйняття, усвідомлення, відтворення змісту концепту-ієрархії ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ лише засобом фізкультурно-спортивного модусу. Окрім того, з урахуванням складників-концептів, які асоціативно свідчать про сфери реалізації людини, зокрема ЖИТТЯ (як сукупність суспільних сфер), СПОСІБ (певна обрана людиною сфера, напрям, сукупність дій для досягнення мети, наприклад, фізкультурно-спортивна), ЗДОРОВИЙ (стан, визначений за біологічними та медичними показниками) перевагу надано останньому – фізкультурно-спортивному модусу в межах спортивного дискурсу.

Висновки. Концепт ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ має ієрархічну структуру, як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях.

На зовнішньому рівні концепт ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ є системнотвірним, який реалізується засобом інших концептів: СПОСІБ, СПОСІБ ЖИТТЯ, ЗДОРОВ'Я, ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ, ЛЮДИНА ЗДОРОВА (наділена здоров'ям), ЛЮДСЬКЕ ЖИТТЯ, ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ, РУХ, ОЛІМПІЙСЬКИЙ. На внутрішньому – взаємозв'язок між компонентами на 8 і 1 рів-

нях (соціально-економічного і медико-біологічного модусів), 2 і 3 рівнях (соціально-економічного і морально-психологічного), 4 і 5 рівнях (морально-психологічного і фізкультурно-спортивного), 6 і 7 рівнях (фізкультурно-спортивного і медико-біологічного).

Перспективами подальших досліджень буде детальний аналіз компонентів фізкультурно-спортивного модусу концепту ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ в межах спортивного дискурсу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов /А. Вежбицкая – М., 2001. – 287 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол.ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
3. ВІЛ/СНІД та формування здорового способу життя: навчальний посібник / автори-укладачі В.П.Поліщук, О.В. Молчанець, Г.В.Коротеева. – К., 2008. – 175 с.
4. Григор'єв В. Здоровий спосіб життя і фізична культура: філософія трансформаційних зрушень / В. Григор'єв // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2009. – №3. – С. 87 – 93.
5. Дутчак М.В. Спорт для всіх у світовому контексті / М.В. Дутчак. – К.: Олімп.л-ра, 2007. – 112 с.

6. Платонов В.М. Від спортивної майстерності до здорового способу життя /В.М.Платонов //Концепція розвитку галузі фізичної культури і спорту в Україні. – Рівне: Ліста, 1999. – С. 3 – 7.
7. Платонов В.Н. Сохранение и укрепление здоров'я здоровых людей – приоритетное направление современного здравоохранения/ В.Н. Платонов //Спортивная медицина. – 2006. – №2. – С. 3 – 14.
8. Полужин М.М. Концепт як базова когнітивна сутність /М.М.Полужин, Венжинович Н.Ф. // Мовні і концептуальні картини світу. – 2001. – №5. – С. 182 – 184.
9. Попова З.Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях /З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 1999. – 30 с.
10. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации /Е.А. Селиванова. – К.: Брама, 2004. – 336 с.
11. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: изд. 2-е – испр. и доп. /Ю.С. Степанов. – М.: Академ. Проект, 2001. – 990 с.
12. Толкунова И. Психология здоровья как составная часть здорового образа жизни личности /И. Толкунова // Наука в олимпийском спорте. – 2008. – №1. – С. 66 – 71.

